

УДК 378.147.091.33-027.22:79

DOI: 10.31499/2307-4906.4.2020.224119

КОМПОНЕНТНІ СКЛАДОВІ СТРУКТУРИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЕФЕКТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ УМОВИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ

Лобода Ольга, аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Центральноукраїнський державний педагогічний університету імені Володимира Винниченка.

ORCID: 0000-0002-0685-8134

E-mail: olgaloboda1982@yandex.ru

У статті представлено та обґрунтовано компонентні складові структури самостійної роботи як ефективної педагогічної умови розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів. Автором виокремлено наступні ключові компоненти складові: методичний, музично-виконавський та науково-дослідницький. Визначено сутність кожного з представлених компонентів, їх інтегративну єдність у досягненні розвитку інтелектуально-творчих здібностей. Доведено, що методичний компонент є базовою основою в структурі самостійної роботи студентів. Музично-виконавську діяльність розглянуто як процес, що обумовлює розвиток інтелектуально-творчих здібностей завдяки формуванню інтелектуально-творчого мислення. Визначено, що науково-дослідницький компонент формує дослідницькі навички та вміння, є показником не тільки дослідницької культури, а й найвищого рівня розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів.

Ключові слова: компонентні складові, самостійна робота, методичний компонент, музично-виконавський компонент, науково-дослідницький компонент, педагогічна умова, розвиток інтелектуально-творчих здібностей, майбутні педагоги-музиканти.

STRUCTURAL COMPONENTS OF INDEPENDENT WORK AS AN EFFECTIVE PEDAGOGICAL CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL AND CREATIVE ABILITIES OF FUTURE MUSIC TEACHERS

Loboda Olha, Postgraduate Student, Department of Pedagogy and Management of Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-0685-8134

E-mail: olgaloboda1982@yandex.ru

The article examines and substantiates the structural components of independent work as an effective pedagogical condition, which ensures the development of intellectual and creative abilities of future music teachers. The author distinguishes the following key structural components: methodical, musical performance, and field-research. With its particular specialization, each component contributes to the constitution of an integral unity in achieving the development of intellectual and creative abilities. The study substantiates the essence of each of the presented components. It has been proven that the methodical component performs the function of the basic components in the structure of independent work. Methodical training contributes to the effective qualifications process as well as selection of

techniques, methods, and exercises to improve professional training. Musical performance is considered as a process that determines the development of intellectual and creative abilities of future music instructors by forming intellectual and creative thinking through the use of different ways of cognitive activities. Also, the musical performances of the future music teachers during independent work involves solving a number of creative tasks. At the same time, you need to use interactive teaching methods that are aimed at optimizing the educational process. The field-research component provides students with artistic creativity as well as pedagogical skills, which contributes to the enrichment of their intellectual potentials and formation of research thinking, as a result, expanding their analytical, intellectual and creative skills. Within the research component, it has been assumed that the formation of research skills contributes not only to the research culture, but also to the highest level of development of intellectual and creative abilities for upcoming music teachers.

Keywords: *structural components, independent work, methodical component, musical performance component, field-research component, pedagogical condition, development of intellectual and creative abilities, future music teachers.*

Глобальні зміни у системі сучасної вищої школи, пов'язані зі стрімкою інформатизацією світового суспільства, обумовлюють потребу в нових знаннях, уміннях і навичках, формуванні особистісної стратегії професійного розвитку, заснованій на активізації інтелектуально-творчих зусиль. З огляду на суттєве підвищення вимог до майбутнього педагога-музиканта відбувається зміщення акцентів з освітньої діяльності на самоосвітню, актуалізується необхідність підготовки студентів до самостійної творчої роботи. Самостійна робота виступає важливішою складовою комплексу педагогічних умов з розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх музикантів-педагогів. З цією метою вважаємо доцільним і своєчасним обґрунтувати компонентні складові структури самостійної роботи майбутніх педагогів-музикантів у їх особистісно-зорієнтованому професійному становленні.

Методична складова в процесі самоосвітньої діяльності студента висвітлена у працях багатьох дослідників: Г. Падалки [7], О. Рудницької [9], О. Ребрової [8] та ін. Концептуальні положення щодо фахової підготовки виконавців, зокрема виконавців-інструменталістів, у вищій школі ґрунтовно розроблено у працях вітчизняних дослідників: А. Зайцевої [2], Ж. Карташової [3], Г. Падалки [7], О. Щолокової [12]. Питання формування теоретико-аналітичних умінь майбутніх учителів музики під час музично-виконавської діяльності розглядалися в дослідженнях Н. Мозгальнової [5], Н. Сегеди [10] та ін. Ролі та значенню науково-дослідницької діяльності студентів закладів вищої освіти мистецьких спеціальностей присвячено значну кількість праць сучасних науковців: С. Горбенка [1], Г. Падалки [7], О. Рудницької [9], О. Олексюк [6], В. Черкасова [11] та ін. Водночас компонентні складові самостійної роботи як ефективної педагогічної умови з розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів недостатньо висвітлені науковцями.

Мета статті – обґрунтувати компонентні складові структури самостійної роботи як ефективної педагогічної умови, що забезпечує розвиток інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів.

Методологія дослідження ґрунтується на загальнотеоретичних і методологічних положеннях мистецької педагогіки щодо організації самостійної роботи майбутніх педагогів-музикантів у процесі професійної підготовки. Для досягнення мети застосовано наукові методи теоретичного й емпіричного дослідження: аналітичні щодо вивчення наукової літератури; синтез; узагальнення у розкритті сутнісних характеристик

досліджуваної проблеми.

Розвиток музично-педагогічної освіти стимулює попит на нову генерацію творчих педагогів, зокрема педагогів-музикантів, які б ефективно співпрацювали з іншими учасниками педагогічного процесу, були здатні оперативно реагувати та швидко адаптуватися до різних педагогічних ситуацій, упроваджувати особистісно-зорієнтований та компетентнісний підходи. Усвідомлення процесів і результатів самостійної роботи допомагає майбутньому педагогу-музиканту визначити першочергові цілі освітньої галузі «Музичне мистецтво», а саме: у процесах формування гармонійної особистості засобами музичного мистецтва на засадах фасилітації учіння, а не шляхом трансляції інформації та збільшення обсягу знань.

Самостійна робота, з одного боку, розглядається як вид діяльності, який виступає стимулом активності, пізнавального інтересу, що дає поштовх до підвищення кваліфікації. З іншого, самостійна робота – це система педагогічних умов, цілеспрямоване залучення яких забезпечує досягнення найвищої результативності та ефективності професійного навчання.

Самостійна робота студентів закладів вищої освіти – важливіша передумова повноцінного оволодіння знаннями, уміннями та навичками. Правильно організована самостійна робота розвиває увагу, виробляє здатність розмірковувати, аналізувати, аналітично мислити, що загалом сприяє розвитку інтелектуальних і творчих здібностей. *Інтелектуально-творчі здібності* – це складний феномен, що уособлює в собі індивідуальні творчі здібності особистості, що визначаються її індивідуально-психофізіологічними особливостями та формуються під час творчої діяльності, а також інтелект – інтегративне утворення, що органічно поєднує як вроджений (задатки, здібності), так і набутий (знання, розумові вміння, навички) досвід, виражає взаємодію психічних процесів (увага, пам'ять, мислення).

Спираючись на концепції провідних науковців у галузі мистецької освіти, у структурі самостійної роботи майбутніх педагогів-музикантів виокремлюємо наступні ключові компонентні складові: *методичну, музично-виконавську та науково-дослідницьку*, кожна з яких має свою специфіку, змістовне наповнення та складає інтегративну єдність у досягненні поставленої мети – *розвитку інтелектуально-творчих здібностей*.

Розглядаючи професійну підготовку майбутніх педагогів-музикантів у контексті самостійної роботи, обґрунтуємо сутність кожного з представлених компонентів, базовим з яких є саме *методичний*. Методична складова в процесі самоосвітньої діяльності студента в працях багатьох дослідників визначається як феномен, що спрямований на опанування будь-якої дисципліни на етапах самостійної роботи крізь призму методики її викладання. Погоджуємося, що спрямованість на професійну самопідготовку майбутнім педагогом-музикантом на основі володіння відповідними методами, формує прагнення, концентрацію свідомості та мислення на методичному контенті в самостійному освітньому процесі.

Розвиток інтелектуально-творчих здібностей майбутнього педагога-музиканта в умовах самоосвітньої діяльності так само потребує ґрунтового методичного забезпечення. Така методична підготовка забезпечує процес грамотної, кваліфікованої роботи з вибору засобів, прийомів, методів, вправ, залучення найбільш ефективних шляхів вдосконалення професійної підготовки. Крім того, студенти самі, під час

аудиторної роботи з викладачем, мають звертати увагу на методи, які застосовує викладач, запам'ятовувати та використовувати їх під час власної самостійної роботи.

Завдяки запропонованим сучасними дослідниками методам для ефективної самопідготовки, серед яких: самоаналіз; метод рефлексії (визначення власних уявлень художньої картини світу, відповідної до еволюції розвитку художньої культури, мистецтва, мистецької освіти); банк прикладів для застосування міжпредметних зв'язків, історико-культурних паралелей, асоціативних зв'язків та аналогій; активізація мислення: банк пропозицій для порівняння, зіставлення, знаходження спільностей і розбіжностей та інтерпретації художніх образів й усвідомлені художніх текстів тощо [8, с. 391], відбувається цілеспрямований вплив на оптимізацію процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів. З огляду на це, вважаємо, що саме методичний компонент виконує функцію базової основи в структурі самостійної роботи.

Музично-виконавський компонент виступає вагомою складовою самостійної роботи майбутніх педагогів-музикантів. Учені наголошують, що саме музичне виконавство є одним із найскладніших аспектів професійної підготовки студентів. Оскільки потребує чимало зусиль та розвитку як спеціальних здібностей – музичної та слухової пам'яті, уваги, образного мислення, концентрації уваги, технічної підготовки тощо, так й інтелектуально-творчих здібностей. Водночас музичне виконавство потребує якісних самостійних дій, а саме ефективної самопідготовки, яка стає чинником професійної самореалізації майбутнього педагога-музиканта. Така сукупність необхідних складових музично-виконавської підготовки обумовлює взаємозв'язок різних видів творчої та інтелектуальної діяльності, у яких майбутні педагоги-музиканти можуть реалізуватися, зокрема як вчитель музичного мистецтва, викладач фортепіано, концертмейстер, керівник дитячих творчих колективів тощо.

Музично-виконавська діяльність майбутнього педагога-музиканта під час самостійної роботи передбачає вирішення цілого ряду творчих завдань у процесі музикування, добору акомпанементу, складанні власних творів, музичної імпровізації тощо. При цьому, як зауважує Ж. Карташова, потрібно використовувати інтерактивні методи навчання, які спрямовані на оптимізацію навчально-виховного процесу. Суть інтерактивних методів полягає в тому, що навчання відбувається завдяки взаємодії тих, хто навчається. Це співнавчання, суб'єктами якого є педагог і студенти [3, с. 257].

Тож музично-виконавську діяльність можливо розглядати як процес, що обумовлює розвиток інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів шляхом формування інтелектуально-творчого мислення, через залучення різних способів розумових дій. Їх можна класифікувати наступним чином: за характером переважних засобів мислення: на предметно-діючі, наочно-оглядові, абстрактні та інтуїтивні; за логічною схемою процесу: порівняння, аналіз, абстрагування, узагальнення, синтез, класифікація, індукція, дедукція, інверсія, рефлексія, гіпотеза, експеримент та ін.; за формою результату: створення нового образу, визначення поняття, судження, умовивід; за типом логіки мислення: розумово-емпіричні, розумово-теоретичні тощо [13, с. 89].

Зазначенні розумові дії виконуються в музично-виконавській діяльності майбутніх педагогів-музикантів в умовах самостійної роботи через інтеграцію складного комплексу психологічних (уявлення, образне мислення, емоційне втілення

художнього образу, створення композиційної структури виконавства тощо), пізнавальних (логічні, раціональні, емпіричні, тактильні тощо), виховних (індивідуальний розвиток, особистісний підхід, формування духовності тощо) процесів. Усі зазначені процеси активізують розвиток інтелектуально-творчих здібностей, сприяють самореалізації власного творчого та фахового потенціалу особистості майбутнього педагога музичного мистецтва.

Найважливішим компонентом у структурі самостійної роботи студента закладу вищої освіти мистецького спрямування, що забезпечує найвищий рівень розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутнього педагога-музиканта, виокремлюємо **науково-дослідницький**. Зазначений компонент забезпечує вирішення студентами художньо-творчих та художньо-педагогічних завдань, що сприяє збагаченню їх інтелектуального потенціалу, формуванню науково-дослідницького мислення, здатності вивчати результати дослідницько-творчих проєктів, потребою розширювати власні аналітичні й інтелектуально-творчі здібності.

Учені зазначають, що наукова підготовка є вагомим складовим професійно-педагогічної освіти майбутнього педагога-музиканта [9]. На думку В. Черкасова, бажання оволодіти навичками науково-дослідницької діяльності уможливує подальше підвищення результативності професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців у різних напрямках музично-педагогічної галузі [11, с. 137]. Як зауважує О. Олексюк, варто мати на увазі, що науково-дослідницьке мислення музиканта-педагога взаємодіє зі світоглядною свідомістю, адже сукупність ціннісних орієнтацій, преференцій та устремлінь визначає науково-творчі потенції дослідника [6].

У структурі самостійної роботи майбутнього педагога-музиканта в межах науково-дослідницького компоненту формується категоріально-понятійний фонд, смаки, ідеали, світоглядні настанови, що детермінують не лише дослідницьку думку, а й формування дослідницьких навичок та вмій, як показник найвищого рівня розвитку інтелектуально-творчих здібностей. Здатність застосовувати методи наукового пізнання, висувати гіпотезу, мету та завдання дослідження, спостерігати та аналізувати художньо-творчий процес, виявляти і систематизувати науково-педагогічні факти тощо – все це демонструє як загальний рівень сформованості дослідницької культури майбутнього педагога музичного мистецтва, так і рівень розвитку інтелектуально-творчих здібностей.

Практичним результатом цих показників у діяльності майбутнього педагога-музиканта може бути створення власних дослідницько-творчих проєктів, у яких він індивідуалізується внаслідок застосування нових методичних прийомів та систем. Тож, збагачуючи свій науковий потенціал і здійснюючи науково-дослідницький пошук, майбутній педагог-музикант виявляє здатність до найвищого рівня інтелектуальних узагальнень, тим самим розвиваючи інтелектуально-творчі здібності як засадничі складники фахової підготовки.

Таким чином, здійснений аналіз компонентних складових структури самостійної роботи студентів – майбутніх педагогів-музикантів – дозволяє зробити висновок про те, що самостійна робота виступає важливою складовою комплексу педагогічних умов. Компонентними складовими структури самостійної роботи студентів є *методичний компонент, музично-виконавський та науково-дослідницький компоненти*. Цілісна

єдність та взаємовплив вказаних компонентів забезпечують ефективність процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів у процесі професійної підготовки. З огляду на зазначене, вважаємо перспективними подальші розвідки у вказаному напрямі: здійснення компонентно-структурного аналізу самостійної роботи студентів – майбутніх педагогів-музикантів, вивчення самостійної роботи як складової комплексу оптимальних педагогічних умов розвитку інтелектуально-творчих здібностей, а також формування таких інтегральних якостей індивідуальності, як-от: самостійність, здатність до самоосвіти та самоосвітньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбенко С. С. Навчально-наукова діяльність студентів з методики музичного виховання: навч.-метод. посіб. Київ: Освіта України, 2010. 180 с.
2. Зайцева А. В. Педагогічні умови творчої самореалізації майбутніх учителів музики в процесі виконавської діяльності: автореф. ... канд. пед. наук. Київ, 2007. 20 с.
3. Карташова Ж. Ю. Формування музично-виконавських знань та умінь майбутнього вчителя музики. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2011. Вип. 7. Розділ: Методика викладання мистецьких дисциплін. С. 254–259.
4. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика. Київ: Промінь, 2006. 432 с.
5. Мозгальова Н. Г. Теорія та методика інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2012. 28 с.
6. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ, 2006. 188 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
8. Реброва О. Є. Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проєкції педагогіки мистецтва: монографія. Київ: ПНУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 294 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна і мистецька: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
10. Сегеда Н. О. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2002. 18 с.
11. Черкасов В. Ф. Основи наукових досліджень у музично-освітній галузі: підручник. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка. Харків: ФОП Озеров, 2017. 316 с.
12. Щолокова О. П. Новітні підходи та технології у професійній підготовці вчителя мистецьких дисциплін. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2017. Серія 14. URL: <http://enpuir.pnu.edu.ua/handle/123456789/27442> (дата звернення: 9.10. 2020).
13. Якиманская И. С. Формирование интеллектуальных умений и навыков в процессе производственного обучения. Москва: Высшая школа, 1979. 96 с.

REFERENCES

1. Horbenko, S. S. (2010). *Navchalno-naukova diialnist studentiv z metodyky muzychnoho vykhovannia*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
2. Zaitseva, A. V. (2007). *Pedahohichni umovy tvorchoi samorealizatsii maibutnikh uchyteliv muzyky v protsesi vykonavskoi diialnosti. Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [Ukrainian].
3. Kartashova, Zh. Yu. (2011). *Formuvannia muzychno-vykonavskykh znan ta umin maibutnoho vchytelia muzyky [Formation of the Musical-Performing Knowledge and Skills of Future Music Teacher]. Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka, Issue 7. Rozdil: Metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplyn, 254–259 [in Ukrainian]*.
4. Masol, L. M. (2006). *Zahalna mystetska osvita: teoriia i praktyka*. Kyiv: Promin [in Ukrainian].
5. Mozhalova, N. H. (2012). *Teoriia ta metodyka instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzyky. Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Oleksiuk, O. M. (2006). *Muzychna pedahohika*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Padalka, H. M. (2008). Pedahohika mystetstva: teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
8. Rebrova, O. Ye. (2012). Teoretychne doslidzhennia khudozhno-mentalnoho dosvidu v proektsii pedahohiky mystetstva. Kyiv [in Ukrainian].
9. Rudnytska, O. P. (2005). Pedahohika: zahalna i mystetska. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
10. Seheda, N. O. (2002). Pidhotovka maibutnoho vchytelia muzyky do profesiinoi samorealizatsii. *Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv* [in Ukrainian].
11. Cherkasov, V. F. (2017). Osnovy naukovykh doslidzen u muzychno-osvitnii haluzi. Kirovohrad: RVV KDPU imeni V. Vynnychenka, Kharkiv: FOP Ozerov [in Ukrainian].
12. Shcholokova, O. P. (2017). Novitni pidkhody ta tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi vchytelia mystetskykh dystsyplin [Latest Approaches and Technologies in the Professional Training of Teachers of Art Disciplines]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 14*. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27442> [in Ukrainian].
13. Yakimanskaya, I. S. (1979). Formirovaniye intellektualnykh umeniy i navykov v protsesse proizvodstvennogo obucheniya. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].